EPITAAF
vereniging voor funeraire archeologie

TAFOFIEL 006 – maart 2011

Sinds februari 2010 mag u van Epitaaf vzw op gepaste tijd een nieuwsbrief in uw mailbox verwachten. Wij hopen u op deze manier beter en sneller te informeren over onze activiteiten.

Worden behandeld in deze Tafofiel 006

1. Ledenactiviteiten
2. Openingsdagen Museum voor Grafkunst
3. Oproep: kindergravenproject
4. Tentoonstelling: Tussen hemel en hel
5. Week van de begraafplaatsen 2011
6. Publicaties
7. Bloemlezing uit de pers
8. Lidgelden

De naam Tafofiel, uit het Grieks "taphos" = graf, en "philos" = vriend, een gepaste naam dus voor de elektronische nieuwsbrief van Epitaaf vzw.

Veel leesplezier.

Epitaaf vzw
Onze Lieve Vrouw Voorplein 16
1020 Brussel (Laken)
info@epitaaf.org
www.epitaaf.org

EPITAAF
vereniging voor funeraire archeologie

LEDENACTIVITEITEN

Bezoek aan de ondergrondse galerijen van Laken, met architect Barbara Pecheur

3 april 2011, 14.00.u, afspraak in het Museum voor Grafkunst
gratis ledenactiviteit

Zicht op één van de gangen van de grafgalerijen van Laken, foto door Georges De Kinder

De stadsuitbreiding van Brussel en de bevolkingstoename van Laken confronteerde het gemeentebestuur van Laken halfweg de jaren 1870 met plaatstekort op het kerkhof. Naar voorbeelden in Zuid-Europa gaf schepen van openbare werken, ingenieur Emile Bockstael, de aanzet (1868) tot een net van grafgalerijen, ondergronds en gekoppeld aan bovengrondse monumenten. De galerijen bestaan uit 4061 nissen voor individuele doodskisten en grote uitzonderlijke grafkelders voor de "grote families" uit het Brusselse zoals Bockstael, Poelaert, Van Volxem,… De bouwwijzen zijn erg gevarieerd : structuren in bakstenen metselwerk of in gewapend beton, metalen profielen, bekleding in imitatie natuursteen of in natuursteen,… Het oudste deel van de galerijen, met inbegrip van de bovengrondse monumenten die ermee verbonden zijn, werd als monument beschermd op 6 februari 1997. Het oudste en grootste gedeelte van de galerijen is momenteel gesloten voor het publiek vanwege de degradatie van de constructie die de stabiliteit in gevaar brengt en schade veroorzaakt aan de beeldhouwwerken en grafstenen. Dit probleem wordt vooral veroorzaakt door waterinfiltratie. Barbara Pecheur van het architectenbureau Origin is de perfecte gids, daar zij betrokken is bij de op handen zijnde restauratie.

http://www.origin.eu/project.cfm?pro=63&lang=nl&cat=7&cattype=epoque
http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=MK31FIJV

Warm aankleden, en indien u over een werkhelm beschikt mag u die meebrengen. Leden schrijven in op: info@epitaaf.org

EPITAAF
vereniging voor funeraire archeologie

Funeraire uitstap naar Doornik

5 juni 2011, gratis voor leden, 7 euro voor niet-leden

De directe aanleiding voor deze uitstap is de opening in 2010 van *'La Morgue, Conservatoire Tournaisien du Funéraire'*: een centrum rond funeraire gebruiken in de streek van Doornik. Op initiatief van Jacky Legge -expert in funerair erfgoed in het zuiden des lands- vormde de gemeente het oude dodenhuisje op het Cimetière du Sud om tot een klein museum. We krijgen van de heer Legge persoonlijk een rondleiding in het nieuwe centrum.

In Wallonië werd in 2009 een nieuw decreet over begraafplaatsen en lijkbezorging goedgekeurd. Daarin wordt ook voor het eerst uitdrukkelijk aandacht besteed aan het behoud van het funerair erfgoed. Dé autoriteit ter zake, Xavier Deflorenne, is bereid om op dezelfde dag een lezing over deze materie te geven.

Programma

10u30-11u30: Rondleiding in '*La Morgue, Conservatoire Tournaisien du Funéraire*'

11u30-13:00: Bezoek aan het Cimetière du Sud

13u00-14u20: Lunchpauze, al dan niet met de groep

14u30-16u00: Lezing over de nieuwe regelgeving rond begraafplaatsen in Wallonië (Maison de la Culture de Tournai)

Affiche voor verhuur van rouwsjaals voor 24 uur, La Morque, foto J.Legge

Praktische afspraken

* 10u25: Afspraak aan de ingang van het Cimetière Du Sud, Chaussée de Willemeau 135 (1,8 km van stadscentrum, 3 km van station)

* 14u25: Afspraak aan het Maison de la Culture, Esplanade George Grard, Boulevard des Frères Rimbaut 2 (1 km van centrum)

- De rondleidingen en de lezing zullen in het Frans plaatsvinden, maar men heeft ons beloofd rekening te houden met mensen met een beperkte kennis van het Frans.

- Zowel de rondleiding als de lezing worden gratis aangeboden aan de leden van Epitaaf. Inschrijven is echter verplicht: graag voor 31 mei een mail met aantal deelnemers naar info@epitaaf.org. Ook niet-leden zijn welkom, gelieve dan 7 euro per persoon over te schrijven op 068-2039260-56.

- Epitaaf kan bemiddelen bij carpooling naar Doornik. Gelieve dit expliciet in uw mail te vermelden.

We willen ook graag voor de deelnemers een plaats in een bescheiden restaurant reserveren in de nabijheid van de plaats waar de lezing zal plaatsvinden. Wil ook dit in uw mail vermelden.

OPENINGSDAGEN MUSEUM VOOR GRAFKUNST IN 2011

3 april (11u tot 16u)

Op deze dag brengen de leden een exclusief bezoek aan de ondergrondse galerijen, niet-leden kunnen het Museum voor Grafkunst gratis bezoeken.

1 mei Erfgoeddag

Er zal worden gefocust op *weldoenersgraven*, waarop weldadigheid expliciet wordt vermeld of waarbij de iconografie expliciet verwijst naar armoede**.**

29 mei (11u tot 16u)

Diegenen die Erfgoeddag misten krijgen de kans om de tentoonstelling alsnog te bekijken. Ter gelegenheid van de week van de begraafplaatsen, wordt die dag ook een rondleiding voorzien op het kerkhof van Laken, door Linda Van Santvoort.

juli en augustus niet open

17-18 september OMD Brussel: Conservatie en restauratie

Epitaaf was doorheen de jaren betrokken bij tal van restauraties; van het atelier Salu en van graftekens zoals dat van Marie Pleyel (bovenstaande foto), architecten Suys, de familie Ghemar en van burgemeester Weyns de Rocourt.

2 oktober (11u tot 16u)

Op deze dag is het Museum voor Grafkunst en het funerair documentatiecentrum gratis te bezoeken.

OPROEP: kindergravenproject

Anne-Flor Vanmeenen

Het Centrum Morele Dienstverlening Gent werkt met de steun van de dienst erfgoed van het provinciebestuur Oost-Vlaanderen aan een project over kindergraven. Dit zal resulteren in een fototentoonstelling rond kindergraven midden 2011, die daarna in afgeslankte vorm kan uitgeleend worden als reizende tentoonstelling. In het kader van dit project voeren wij een vooronderzoek en gaan we na welke begraafplaatsen in Oost-Vlaanderen (nog) beschikken over relevant funerair erfgoed.

Concreet zijn we wat begraafplaatsen betreft op zoek naar:

- foetusweides
- gedenkteken of –plaats voor anoniem begraven kinderen
- oud en/of recent perceel speciaal bestemd voor kindergraven
- bijzondere projecten rond kindergraven (rond vormgeving, aankleding) of plannen daartoe (bv. paddenstoelurnen op de Westerbegraafplaats Gent)

Meer specifiek zoeken we **merkwaardige kindergraven,** die opvallen omwille van kunsthistorische reden (bv. aparte vormgeving, mooi bewaarde sculptuur, bijzonder grafschrift, oude ijzeren kruisen,…) of omwille sociale reden (apart verhaal achter het graf bv. meerlingengraf, onnatuurlijke dood van het kind die de gemeenschap toentertijd geraakt heeft, …).

Omdat er op het vlak van kindergraven zowel lokaal als (inter)nationaal amper onderzoek gedaan is of gepubliceerd is, zijn ook andere aanvullende verwijzingen welkom. We denken daarbij aan:

- literatuur, neerslag van onderzoek,…
- fotomateriaal (oud of recent) van graven
- verwijzingen naar relevante personen (gidsen, volkskundigen, gewezen uitvaartondernemers, … kortom mensen die iets kunnen vertellen omtrent uitvaartrituelen van vroeger of over de graven zelf)

Kortom, als u denkt dat iets van tel kan zijn in onze zoektocht, aarzel niet om ons iets te laten weten. We zijn dankbaar voor alle medewerking en zullen u daar uiteraard ook voor erkennen. We zijn er ons van bewust dat het een gevoelig onderwerp betreft, maar net daarom willen we graag dit verdonkeremaande stukje erfgoed ontsluiten en tegelijk ook de onbespreekbaarheid van het onderwerp doorbreken.

anneflor.vanmeenen@uvv.be - p/a Sint-Antoniuskaai2 – 9000 Gent

EPITAAF
vereniging voor funeraire archeologie

TENTOONSTELLING

Tussen hemel en hel, sterven in de middeleeuwen

Jubelparkmuseum te Brussel van 2 december 2010 tot 24 april 2011

open di tot zo van 10:00 tot 17:00 (ma gesloten) € 10.0

Wrijfprent van de grafplaat van Robert Braunch (+1364) en echtgenotes Letitia en Margareta,
St Magaert, Kins's Lynn (GB), Doornikse productie, Latoen; 272 x 155cm,
collectie R. Van Belle

Deze tentoonstelling in het Jubelpark heeft als thema het omgaan met de dood in de Middeleeuwen, en beoogt ons beeld over die periode te nuanceren. Daar slaagt ze wonderwel in. Deze periode van 1000 jaar (van de 6de tot de 16de eeuw) kent bloeiperiodes, oorlogen en epidemieën. Naargelang de omstandigheden krijgt de dood een andere invulling, die een neerslag kent in de sociale en materiële cultuur. Aan de hand van een uitgelezen selectie voorwerpen wordt dit in de tentoonstelling voorgesteld in vier thema's. Bij het bezoek aan de kamer van de stervende worden **doodsoorzaken** in de middeleeuwen belicht. **Stervensbegeleiding** en de daarmee gepaard gaande doodsrituelen vormen het tweede thema. In het derde deel gaat de tentoonstelling dieper in op wat de **topografie van de dood** wordt genoemd. Tenslotte wordt het **religieuze karakter** van de dood belicht.

In de laatste zaal worden grafmonumenten getoond, waaronder 12^{de}eeuwse trapeziumvormige exemplaren met schilddak, versierd met ranken en een kruis. Tijdens de 13^{de}eeuwse economische expansie komt de geïndividualiseerde graftombe met persoonsafbeelding op. De dode wordt dan vaak als een levende persoon afgebeeld of vredig ingeslapen, en geïdealiseerd; alle personen zijn weergegevens als 33 jarige, de leeftijd die Christus had toen hij verrees en die alle mensen zullen hebben op de dag van de opstanding. Op het einde van 14 de eeuw maait de pest grote delen van de Europese bevolking weg en komt de realiteitszin op. De doden worden natuurgetrouw afgebeeld; van kop tot teen in een lijkwade gewikkeld, manen ze (met tekstband) de levenden aan na te denken over de ijdelheid van het leven. Enkele prachtige wrijfplaten (van Ronald van Belle) illustreren deze evolutie.

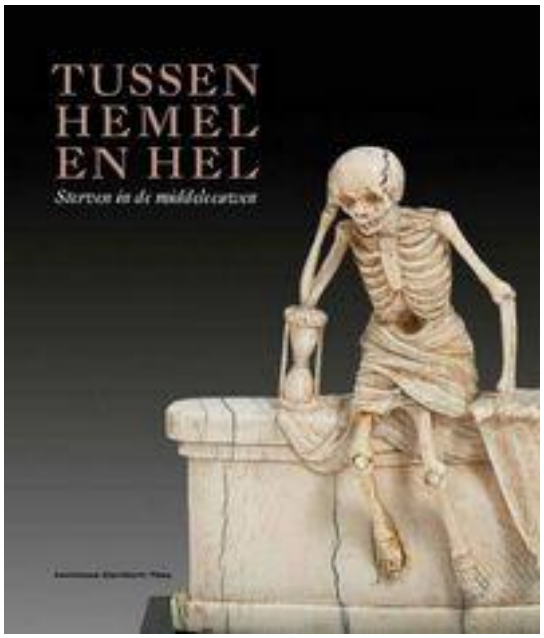

De gelijknamige catalogus bij de tentoonstelling *Tussen hemel en hel, sterven in de middeleeuwen* is geschreven door Sophie Balace en Alexandra De Poorter (288 pagina's, prijs: € 39,95).

Het is een boeiende uiteenzetting geworden over de betekenis van de dood in middeleeuwen. Om de verschillende aspecten die daarbij een rol spelen te kunnen vatten, werd dit onderwerp benaderd zowel vanuit het oogpunt van de kunstgeschiedenis, als vanuit de archeologie, de sociologie, de theologie en de forensische geneeskunde. Het uitvoerige geïllustreerde boek bevat, net zoals de tentoonstelling, vier grote onderdelen: de doodsoorzaken, de begeleiding van stervenden en begrafenisrituelen, de topografie van de dood, van dood tot verrijzenis.

EPITAAF
vereniging voor funeraire archeologie

WEEK VAN DE BEGRAAFPLAATSEN

zaterdag 28 mei tot en met zondag 5 juni 2011

Week van de begraafplaatsen te Vlierbeek in 2010 met heemkundige Josette Nihoul (+2011)

In 2002 werd de "Europese Week van de begraafplaatsen" gelanceerd door ASCE, Association of Significant Cemeteries in Europe (www.significantcemeteries.org). Momenteel zijn er zo'n 130 Europese begraafplaatsen uit meer dan 20 Europese landen bij deze organisatie aangesloten. Ook een aantal verenigingen die betrokken zijn bij het funeraire zijn lid van ASCE.

Om zoveel mogelijk steden en gemeenten warm te maken voor de Week van de Begraafplaatsen 2010, sloegen Epitaaf vzw en vzw Grafzerkje de handen in mekaar. In 2010 namen een 15-tal steden en gemeenten deel aan dit evenement (www.epitaaf.org/weekbegraafplaatsen2010.html). Voor 2011 hebben er zich tot hiertoe een 30-tal gemeenten aangemeld die zullen deelnemen, waaronder Antwerpen, Gent, Leuven, Brugge, Blankenberge, Lokeren, Elsene enz.

De activiteiten tijdens deze week zijn gevarieerd, het kan gaan om een georganiseerde rondleiding op een begraafplaats, een tentoonstelling over een funerair gegeven, een voordracht, een performance of een toneelvoorstelling, de voorstelling van een funerair onderzoek of een restauratieproject.

De gemeenten zorgen doorgaans voor plaatselijke promotie en het betalen van de gidsen enz, maar er zijn ook privé-initiatieven of activiteiten door heem- en geschiedkundige krijgen. Grafzerkje en Epitaaf zorgen voor de nationale publiciteit. Wij verzamelen alle toegestuurde informatie en zetten die op onze respectievelijke websites en nieuwsbrieven.

Graag geven wij bijkomende informatie: info@epitaaf.org

THE EUROPEAN CEMETERIES ROUTE

Op stap naar begraafplaatsen via de sociale media

Toeristische promotie van het funerair erfgoed, dat is de bedoeling van "the European Cemeteries Route". Het is geen voorafbepaald circuit maar de website biedt een gevarieerd overzicht aan begraafplaatsen over heel Europa. Dit cultureel initiatief richt zich tot een ruim publiek. Neem zelf een kijkje op: www.cemeteriesroute.eu.

Informatie over een begraafplaats, of specifieke initiatieven kan je zenden aan het "Route's Coordination Team": info@cemeteriesroute.eu.

Begraafplaatsen blijken mensen bijeen te brengen. De begraafplaatsen-route wordt gevolgd en besproken op www.facebook.com/pages/European-Cemeteries-Route/135909896474484, op Twitter en Youtube.

STUDIEDAG

Jewish Cemeteries and Burial Culture in Europe.

3 april tot 6 april

ICOMOS Duitsland en Monumentenzorg Berlijn organiseren begin april een internationale conferentie in Berlijn. Gedurende een aantal dagen wordt er stilgestaan bij Joodse begraafplaatsen en hun funeraire cultuur in Europa. Geïnteresseerden kunnen het programma opvragen bij: info@epitaaf.org

PUBLICATIES

Jaarboek Epitaaf / monografie Pieter Braecke

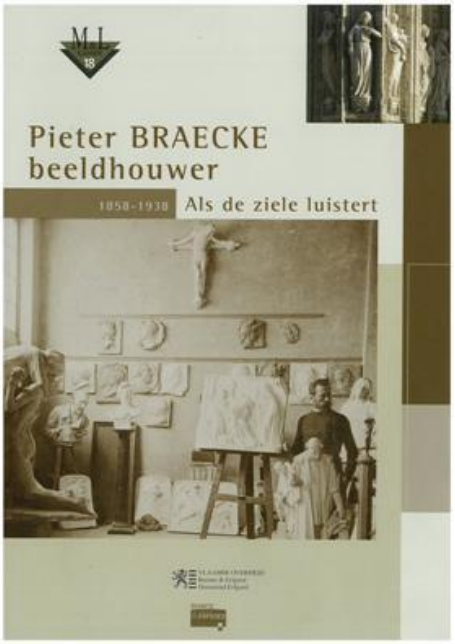

Het aangekondigde jaarboek Epitaaf zal door omstandigheden niet verschijnen. Als tegemoetkoming schenken we de leden van Epitaaf een exemplaar van het boek *Pieter Braecke (1858-1938): Als de ziele luistert* (M&L Cahier 18, zie Tafofiel 5). Dit lijvig werk (360 p.) waar onder meer onze vorige voorzitter Marcel Celis aan meewerkte, is gewijd aan het leven en werk van de beeldhouwer Pieter Braecke, die ook een aanzienlijk aantal grafmonumenten creëerde. Op de ledendag van 3 april in Laken zal het boek aan de leden aangeboden worden.

Nieuwsbrieven en Periodieken van 1988 tot en met 2009

Een index van alle op papier verschenen Nieuwsbrieven en Periodieken van 1988 tot en met 2009 vindt u op: www.epitaaf.org/periodiek.html. De meeste zijn nog te koop, anders is een pdf verkrijgbaar. Momenteel kan een pakket van 10 nummers van de periodiek aangekocht worden aan de voordeelprijs van 30 euro (zonder verzendingskosten). Informatie: info@epitaaf.org.

BLOEMLEZING UIT DE PERS

Epitaaf bestuurslid Pierre Brewee volgt wat er verschijnt m.b.t. funerair erfgoed in de pers en media op de voet. Hij maakt voor ons een korte samenvatting. In geen geval heeft deze bloemlezing de bedoeling om volledig te zijn maar is ze eerder opgevat om er trends in aan te wijzen en soms ook de berichten van een kritische noot te voorzien.

Diefstallenplaag op begraafplaatsen

De grote blikvanger in de pers was wel de golf van diefstallen op de begraafplaatsen. Schoonselhof haalde het nieuws maar was zeker niet de enige begraafplaats die af te rekenen kreeg met zware schade. Blijkbaar is niets veilig voor deze dieven die duidelijk hopen geld te slaan uit het gestolen metaal. Anne-Mie Havermans en Tim Janssens, beiden bestuurslid van Epitaaf vzw, kregen uitgebreid de kans om hun zeg te doen over dit kwalijke fenomeen. Het feit dat een klein deel van de globale gestolen buit later werd teruggevonden op een sluikstort is maar een magere troost.

Natuurbegraafplaats Schoonselhof in gebruik genomen

Gelukkig had de Antwerpse begraafplaats Schoonselhof ook goed nieuws te melden, want op 1 januari werd het natuurbegraafbos van de begraafplaats officieel in dienst genomen. Schoonselhof kent met deze begraafplaats een primeur voor ons land.

Deze natuurbegraafplaatsen kennen trouwens meer en meer succes: blijkbaar kent het voorbeeld van pioniers als Zwitserland, Duitsland, Nederland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten van Amerika navolging in ons land. Schoonselhof is sinds kort in gebruik genomen, Sint-Niklaas maakt werk van zijn goedgekeurde natuurbegraafplaats en het Antwerpse voorbeeld heeft ook de gemeente Borsbeek geïnspireerd. De herinrichting van de Borsbeekse begraafplaats is aangevat. In de toekomst zal het uitzicht van de begraafplaats grondig wijzigen: platte zerken worden niet meer toegelaten, men kiest voor opstaande zerken die stevig verankerd worden op een fundering. Het geheel zou op die manier gaan ogen als de Amerikaanse begraafplaatsen die we allemaal wel kennen via foto's, documentaires en films. De begraafplaats zal zo een groenere aanblik krijgen. En als kers op de taart breidt de begraafplaats uit met een urnenbos waarbij de asse begraven wordt in biologisch afbreekbare urnen.

Moerbeke-Waas schenkt aandacht aan de kinderen

De begraafplaats van Moerbeke-Waas is zoals zovele begraafplaatsen toe aan een dringende opknapbeurt. Tot vandaag werden kinderen gewoon tussen de volwassenen begraven, maar het gemeentebestuur maakt van deze opknapbeurt gebruik om een kinderbegraafplaats aan te leggen. Verder gaat het bestuur ook werk maken van een foetusweide.

Elsene geeft huisdieren waardige begraafplaats

Er bestaan al dierenkerkhoven in Vlaanderen en Wallonië, maar Brussel had er nog geen. Brusselaars die een waardige rustplaats zochten voor hun trouwe vrienden bleven op hun honger zitten of moesten uitwijken naar andere regio's. Aan deze toestand is nu een einde gekomen.

Elsene opent het eerste Brusselse dierenkerkhof. De aanleg van deze begraafplaats kostte de gemeente 8.000 euro. Inwoners van de gemeente betalen voor een ligplaats 100 euro voor 5 jaar en 80 euro voor een verlenging van 5 jaar of krijgen gratis een asverstrooiing. Anderen betalen respectievelijk 300 euro, 250 euro of 80 euro voor deze diensten.

Funeraire architectuur wint weer prijzen

Architectenbureau Govaert & Vanhoutte ontving de Civic Trust Award en de National Panel Special Award voor het nieuwe onthaalcentrum dat ze tekenden voor Tyne Cot Cemetery.

Cijfers rond vandalisme en diefstal op begraafplaatsen

Het vandalisme op begraafplaatsen neemt blijkbaar toe: in de periode 2007-2009 steeg het aantal feiten van 335 tot 359 en in de eerste helft van 2010 werden al 182 gevallen geregistreerd, waarvan de helft in Vlaanderen. Het aantal diefstallen kent daarentegen een dalende trend: in 2007 werden 1.000 diefstallen genoteerd, in 2008 861 en in 2009 nog 705. In de eerste helft van 2010 werden 362 diefstallen geteld, waarvan bijna de helft in Vlaanderen.

Funerair nieuws uit Sint-Niklaas

Het aantal crematies in het crematorium op Heimolen blijft stijgen: in 2009 telden ze 2.282 crematies, in 2010 stond de teller op 2.452. De aula wordt opgefleurd met een wandtapijt van 4,60 op 4,40 meter, een kunstwerk van Pieter Vermeersch. Kostprijs van dit tapijt: 29.680 euro. Schepen Van Bellingen weet verder nog te melden dat de emissienormen voor het crematorium in 2010 nooit zijn overschreden.

Vandalisme op begraafplaats van Evere

Op de begraafplaats van Evere hebben vandalen het graf van Georges Nelis, de vader van de Belgische handelsluchtvaart, beschadigd. De bronzen gevallen engel die het graf sierde werd gestolen. Nelis was de allereerste piloot van het Belgische leger, was tijdens de eerste wereldoorlog verantwoordelijk voor het vliegend materieel van het Belgisch Militair Vliegwezen in Calais en richtte in 1923 de nationale maatschappij SABENA op.

Informatie en foto's van het grafteken van Georges Nelis: http://webh01.ua.ac.be/blp/content/graf-george-n%C3%A9lis.

LIDGELDEN EPITAAF 2011

- 25 € gewoon lid
- 125 € steunend lid
- 1500 € beschermend lid

overschrijven op rekeningnummer: 068-2039260-56
IBAN: be20 0682 0392 6056 BIC : GKCCBEBB

Voor de registratie en communicatie is het belangrijk om bij de overschrijving melding te maken van de naam van het lid, met adres, e-mail, jaartal lidmaatschap en één van de hierboven vermelde termen.